

روایت بحران آب شرب تهران ۱۴۰۴ در قاب رسانه‌ها

از زمستان هشدارها تا پاییز مدیریت کمبود

بحران، پیش از آنکه در بیانیه‌های رسمی تثبیت شود، در ذهن شهروندان شکل گرفت.

در نیمه دوم اسفند، رسانه‌ها نیز لحن خود را تغییر دادند. گزارش‌ها دیگر فقط درباره کاهش بارندگی نبود؛ سخن از ذخایر سدهای تأمین‌کننده آب تهران، احتمال تابستانی دشوار و ضرورت کاهش مصرف به میان آمد. در همین روزها، نخستین اشاره‌ها به کاهش فشار شبکه و لزوم استفاده از پمپ و مخزن در ساختمان‌های چندطبقه منتشر شد؛ موضوعی که چند ماه بعد به یکی از محورهای اصلی زندگی روزمره تهرانی‌ها تبدیل شد.

ایستگاه روایت | زمستان ۱۴۰۳

آغاز بحران - بحران هنوز در آسمان بود. رسانه‌ها بیشتر درباره کاهش بارندگی، خشکسالی و افت ذخایر سدها می‌نوشتند. هنوز پرسش اصلی این نبود که آب چگونه توزیع خواهد شد؛ پرسش این بود که آیا کمبود آب به بحران تبدیل می‌شود یا نه.

تصویر وایرال شده در شبکه‌های اجتماعی

پرده اول | زمستان ۱۴۰۳؛ بحران هنوز در آسمان بود

زمستان ۱۴۰۳ هنوز به نیمه نرسیده بود که نخستین نشانه‌های نگران‌کننده در گزارش‌های هواشناسی ظاهر شد. کاهش چشمگیر بارندگی نسبت به شرایط نرمال، افت ورودی سدها و پیش‌بینی تداوم خشکسالی، آرام‌آرام نام تهران را در کنار شهرهایی قرار داد که تابستان دشواری در انتظارشان بود. با این حال، روایت رسمی هنوز با احتیاط سخن می‌گفت. کارشناسان از کاهش ۴۳ درصدی بارندگی خبر می‌دادند، اما تأکید می‌کردند که نیمی از سال آبی باقی مانده و هنوز نمی‌توان درباره سرنوشت تابستان قضاوت قطعی کرد. هم‌زمان، پیش‌بینی‌های هواشناسی نیز اگرچه سناریوی بارش کمتر از حد نرمال را محتمل می‌دانست، اما احتمال جبران بخشی از عقب‌ماندگی بارش‌ها را منتفی نمی‌کرد.

با ورود به بهمن‌ماه، ابعاد مسئله روشن‌تر شد. مدیرعامل شرکت آب و فاضلاب کشور از افزایش شمار شهرهای دارای تنش آبی به ۳۳۹ شهر خبر داد و آمارها نشان می‌داد که ورودی سدها همچنان کمتر از سال قبل است. با وجود بارش‌های بهمن، روایت بحران از حوزه پیش‌بینی‌های اقلیمی فراتر رفت و وارد قلمرو مدیریت منابع آب شد.

اما نقطه عطف زمستان، نه در یک نشست رسمی، بلکه در فضای مجازی شکل گرفت. تصاویر مقایسه‌ای سد امیرکبیر در زمستان ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳، با مخزنی که به‌وضوح کوچک‌تر شده بود، دست‌به‌دست شد و نخستین موج نگرانی عمومی را درباره آینده آب تهران پدید آورد. برای نخستین بار، تصویر از آمار جلو زد و

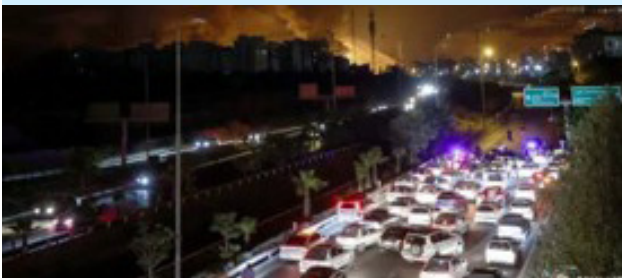
پرده سوم | تابستان ۱۴۰۴؛ از تجربه کمبود تا
مناقشه بر سر راه حل‌ها

وقتی بحران به خانه‌ها رسید

تابستان که آغاز شد، آثار کمبود آب آشکارتر شد. کاهش فشار شبکه در بخش‌هایی از تهران ادامه یافت و بسیاری از شهروندان، به‌ویژه در ساختمان‌های بلندمرتبه، برای نخستین بار ناچار شدند برای تأمین آب روزانه خود به مخازن ذخیره و پمپ‌های تقویت فشار متکی شوند. بحران، از سطح آمار و نمودار، به درون آشپزخانه‌ها، حمام‌ها و پشت‌بام‌های شهر راه یافته بود.

جنگ ۱۲ روزه؛ وقفه‌ای ناخواسته در بحران

جنگ ۱۲ روزه میان ایران و اسرائیل از ۲۳ خرداد تا ۳ تیر ۱۴۰۴، برای مدتی کوتاه معادلات بحران آب تهران را نیز تحت تأثیر قرار داد. در جریان حملات، یکی از خطوط اصلی انتقال آب در محدوده میدان تجریش هدف قرار گرفت و اختلال چندروزه‌ای در آبرسانی به ساکنان این منطقه ایجاد شد. اما اثر مهم‌تر جنگ در سمت تقاضا ظاهر شد.

خروج ساکنین تهران در پی صدور هشدار تخلیه

خروج بخش قابل توجهی از ساکنان تهران در این ایام، به کاهش کم‌سابقه مصرف آب انجامید. بر اساس داده‌های پایش مصرف آب، در یک بازه حدود دو تا سه هفته‌ای، مصرف آب تهران تا حدود ۷۵ درصد کاهش یافت؛ کاهش غیرمنتظره که می‌توان آن را بیش از هر چیز به کاهش شدید جمعیت حاضر در پایتخت نسبت داد. این افت چشمگیر مصرف، در حساس‌ترین مقطع سال از فشار بر شبکه و برداشت از منابع محدود آب کاست و به حفظ بخشی از ذخایر کمک کرد. در عین حال، این تجربه ناخواسته نشان داد که تغییر بار جمعیتی تهران می‌تواند تأثیری بسیار بزرگ بر میزان مصرف آب پایتخت داشته باشد. با پایان جنگ و بازگشت تدریجی ساکنان، این وقفه نیز پایان یافت و بحران آب بار دیگر با شدت بیشتری خود را نشان داد.

پرده دوم | بهار ۱۴۰۴؛ بحران از سدها وارد خانه‌ها شد
آغاز سال ۱۴۰۴ پایان تردیدها بود. سخنگوی صنعت آب از تنش آبی در بسیاری از استان‌ها، به‌ویژه تهران، سخن گفت و شرکت آب و فاضلاب استان تهران بارها از کاهش بی‌سابقه ذخایر سدهای پنج‌گانه خبر داد. دیگر کمتر سخنی از جبران کمبودها به میان می‌آمد؛ مسئله اصلی، عبور از تابستانی بود که از هم‌اکنون دشوار به نظر می‌رسید.

گفت‌وگوی تلویزیونی مدیرعامل وقت آب و فاضلاب استان تهران

در همین مقطع، توصیه‌ای که ابتدا رنگ‌وبوی فنی داشت، به موضوعی عمومی بدل شد: ساختمان‌های بیش از دو طبقه باید به پمپ و مخزن ذخیره آب مجهز شوند. این توصیه، بحثی تازه در رسانه‌ها گشود. برخی آن را راهکاری اضطراری می‌دانستند و برخی دیگر می‌پرسیدند آیا مسئولیت تأمین فشار مناسب شبکه، آرام‌آرام از دوش متولیان شهری به دوش شهروندان منتقل می‌شود؟

با گرم‌تر شدن هوا، کاهش فشار آب در برخی مناطق تهران به اجرا درآمد. برای بسیاری از خانوارها، به‌ویژه ساکنان طبقات بالاتر، بحران دیگر یک خبر نبود؛ در شیرهای آب خانه دیده می‌شد. تهران وارد مرحله‌ای شد که کمبود آب از سطح هشدارهای کارشناسی عبور کرده و به تجربه‌ای روزمره تبدیل شده بود.

ایستگاه روایت | بهار ۱۴۰۴

ورود به زندگی مردم - بحران از پشت سدها وارد خانه‌ها شد. افت فشار، پمپ و مخزن، برای نخستین بار به بخشی از زندگی روزمره شهروندان تبدیل شد و رسانه‌ها از «کمبود آب» به «کمبود دسترسی» رسیدند.

بازاری که از تشنگی سود برد

هم‌زمان، بازار نیز به بحران واکنش نشان داد. گزارش‌ها از جهش قیمت پمپ‌های خانگی، کمبود برخی تجهیزات و شکل‌گیری شبکه‌ای از واسطه‌ها حکایت داشت.

manoto

رئیس اتحادیه ماشین‌آلات صنعتی و ساختمانی

رئیس اتحادیه ماشین‌آلات صنعتی و ساختمانی از فعالیت «ماfiای پمپ آب» سخن گفت و ادعا کرد که قیمت برخی پمپ‌ها ظرف چند هفته تا دو برابر افزایش یافته است. پمپ و مخزن، که تا چند ماه پیش کالایی تخصصی محسوب می‌شدند، به کالاهایی راهبردی در زندگی شهری تبدیل شدند.

«روز صفر»؛ از خطر کمبود به بحران بی‌آبی

در اواخر تیرماه، هم‌زمان با تشدید نگرانی‌ها درباره آینده آب تهران، مفهوم «روز صفر آب» نیز وارد ادبیات رسانه‌ای بحران شد. هشدار درباره احتمال رسیدن پایتخت به شرایطی که تأمین آب مورد نیاز شهر با اختلال جدی مواجه شود، تصویری فراتر از افت فشار و کاهش ذخایر پیش روی افکار عمومی قرار داد.

youtube.com/@Fazellmedia

«روز صفر» به یکی از کلیدواژه‌های تازه روایت بحران تبدیل شد و نشان می‌داد که بحث دیگر صرفاً بر سر چگونگی صرفه‌جویی یا عبور از تابستان نیست؛ بلکه احتمال ورود تهران به مرحله‌ای اضطراری نیز به موضوع گفت‌وگوهای کارشناسی و رسانه‌ای تبدیل شده است.

هم‌آوردی راهکارها

اما مهم‌ترین ویژگی تابستان ۱۴۰۴، فقط تشدید کمبود نبود؛ بلکه شکل‌گیری رقابتی گسترده میان راهکارهای پیشنهادی برای عبور از بحران بود. رسانه‌ها هر روز میزبان دیدگاه‌های تازه‌ای از استادان دانشگاه، پژوهشگران، مدیران و فعالان حوزه آب بودند. برخی بر مدیریت تقاضا و اصلاح الگوی مصرف تأکید می‌کردند؛ برخی نوسازی شبکه‌های فرسوده و کاهش نشت آب را اولویت می‌دانستند؛ گروهی بازچرخانی پساب و استفاده مجدد از آب را راهی پایدارتر معرفی می‌کردند و گروهی دیگر، تکمیل طرح‌های انتقال آب از طالقان و لار را ضروری می‌خواندند.

وقتی بحث به عدالت رسید

با تداوم کمبود، پرسش‌ها نیز تغییر کرد. دیگر مسئله فقط یافتن آب بیشتر نبود؛ مسئله این بود که آب موجود چگونه باید مدیریت و توزیع شود. رسانه‌ها و نهادهای مطالعاتی به تفاوت توان اقتصادی خانوارها، امکان نصب پمپ و مخزن، کیفیت ساختمان‌ها و موقعیت محله‌ها در شبکه توزیع پرداختند. برای نخستین بار، مفاهیمی چون عدالت در دسترسی به آب، تاب‌آوری محلات و تفاوت الگوهای مصرف میان مناطق مختلف تهران به بخشی از گفت‌وگوی عمومی تبدیل شد.

ایستگاه روایت | تابستان ۱۴۰۴

نقطه اوج

دیگر کسی درباره اصل بحران تردید نداشت. اختلاف‌ها بر سر راه نجات آغاز شد؛ از بازچرخانی و نوسازی شبکه تا انتقال آب و مدیریت مصرف. بحران آب، از یک مسئله فنی، به موضوعی اجتماعی و حکمرانی تبدیل شد.

پرده آخر | پاییز و زمستان ۱۴۰۴؛ از طرح نجات تا مدیریت کمبود

در اوج نگرانی‌ها، دولت پروژه انتقال آب از سد طالقان را به عنوان مهم‌ترین اقدام فوری برای عبور از بحران معرفی کرد. طرحی که سال‌ها در دست اجرا بود، اکنون با شتاب بیشتری تکمیل شد و در همراه به بهره‌برداری رسید. مسئولان از افزایش ظرفیت تأمین آب تهران و تأمین آب میلیون‌ها نفر سخن گفتند و این پروژه به نماد تلاش دولت برای عبور از تابستانی پراضطراب تبدیل شد.

اما تنها چند هفته بعد، لحن روایت رسمی تغییر کرد. وزیر نیرو تأکید کرد که آب منتقل شده از طالقان، نقشی پشتیبان دارد و منبعی دائمی برای تأمین آب تهران نیست. در همان زمان، گزارش‌های میدانی از تداوم افت فشار و قطعی‌های شبانه در برخی مناطق خبر می‌داد. به این ترتیب، پروژه‌ای که به عنوان پایان بحران معرفی شده بود، خود به بخشی از بحث درباره پایداری راه‌حل‌ها تبدیل شد.

پاییز نیز با بارندگی ناچیز همراه بود. در مهر و آبان، تهران تقریباً بارانی به خود ندید و دوباره مدیریت تقاضا در مرکز توجه قرار گرفت. کاهش فشار شبانه، توصیه به نصب مخزن، درخواست صرفه‌جویی و هشدار درباره احتمال جیره‌بندی، به تیترهای ثابت رسانه‌ها تبدیل شد.

در همین فضا، مصرف آب و برق کولرهای آبی نیز به موضوعی مستقل تبدیل شد. کارشناسان از سهم بالای این تجهیزات در مصرف آب شرب سخن گفتند و راهکارهایی برای بهینه‌سازی آنها پیشنهاد شد. حتی ابزارهای مالی نیز وارد میدان شدند و برخی نهادها امکان خرید اقساطی تجهیزات کم‌مصرف و بهینه را فراهم کردند؛ نشانه‌ای از آنکه بحران آب دیگر فقط مسئله‌ای فنی نبود و به اقتصاد خانوار نیز راه یافته بود.

دولت کدام مسیر را برگزید؟

با وجود تنوع گسترده پیشنهادها، سیاست اجرایی دولت و شرکت آب و فاضلاب تهران به تدریج حول چند محور مشخص متمرکز شد: کاهش فشار شبکه، درخواست کاهش ۲۰ درصدی مصرف آب، ترویج استفاده از ادوات کاهنده مصرف، توصیه به نصب پمپ و مخزن، و در سوی دیگر، تأمین منابع مالی برای تکمیل طرح‌های انتقال آب. به این ترتیب، از میان ده‌ها راهکار مطرح در رسانه‌ها، دو رویکرد بیش از همه برجسته شد: مدیریت فوری تقاضا و افزایش کوتاه‌مدت ظرفیت تأمین آب.

ایستگاه روایت | پاییز و زمستان ۱۴۰۴

مدیریت و سازگاری با کمبود - بحث دیگر بر سر وجود بحران نبود؛ بر سر نحوه مدیریت آن بود. از انتقال آب و کاهش فشار شبانه تا عدالت در دسترسی و اولویت بندی مصارف، روایت رسانه‌ها به سمت مدیریت کمبود و تاب‌آوری شهر تغییر جهت داد.

فرجام روایت

بحران آب شرب تهران در سال ۱۴۰۴ فقط داستان کاهش بارندگی یا افت ذخایر سدها نبود. این بحران، در طول یک سال، زبان و دستور کار رسانه‌ها را نیز دگرگون کرد. موضوعی که با گزارش‌های هواشناسی و آمار بارندگی آغاز شده بود، در ادامه به بحث درباره زیرساخت‌های فرسوده، الگوهای مصرف، بازار تجهیزات، پروژه‌های انتقال آب، حکمرانی منابع و سرانجام عدالت در دسترسی به آب انجامید. رسانه‌ها صرفاً بازتاب‌دهنده بحران نبودند؛ آنها بستری بودند که در آن، بحران تعریف شد، درباره آن مناظره شکل گرفت، راه‌حل‌ها به رقابت گذاشته شد و ابعاد اجتماعی و سیاسی آن آشکارتر شد. از این منظر، روایت رسانه‌ای بحران آب تهران، خود بخشی از تاریخ این بحران است.

پزشکیان: اگر باران نبارد باید تهران را خالی کنیم

مسعود پزشکیان، رئیس‌جمهور ایران طی سخنانی در شهر سنندج با هشدار نسبت به بحران آب در کشور، گفت که در صورت تداوم خشکسالی و عدم بارش باران، تهران باید تخلیه شود.

سخنان رئیس‌جمهور درباره احتمال جیره‌بندی آب و طرح ایده تخلیه تهران^۱ در صورت ادامه خشکسالی، موجی از نگرانی در افکار عمومی ایجاد کرد و نشان داد که بحران دیگر فقط موضوع کارشناسان و مدیران آب نیست؛ بلکه به یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های سیاسی و اجتماعی کشور تبدیل شده است. سرانجام، در ابتدای بهمن‌ماه، گزارش‌ها از رسیدن سدهای تأمین‌کننده آب تهران به حجم مرده حکایت داشتند؛ نقطه‌ای که بسیاری از هشدارهای زمستان سال قبل را به واقعیتی ملموس تبدیل می‌کرد.

۱. این ایده، از منظر زمانی یادآور تجربه چند ماه پیش تهران در جریان جنگ ۱۲ روزه بود؛ دوره‌ای که خروج بخش قابل توجهی از جمعیت، کاهش حدود ۷۵ درصدی مصرف آب را به همراه داشت. البته ارتباط مستقیم میان این دو رویداد از سوی مسئولان به صورت رسمی بیان نشد، اما هم‌زمانی آنها این فرضیه را پیش روی تحلیلگران قرار می‌دهد که آیا تجربه عملی کاهش شدید جمعیت و مصرف آب در تابستان، در شکل‌گیری یا تقویت ایده کاهش موقت بار جمعیتی تهران در پاییز تأثیرگذار بوده است؟